

LITERATUUR EN KUNST.

We beginnen deze rubriek, nu ze weer wekelijks haar plaats krijgt in de kolommen van ons blad, met het beantwoorden van eenige vragen.

Uit den lezerskring bereiken mij namelijk verschillende vragen, van welke sommige dingen betreffen, die mogelijk ook anderen dan de vragers alleen interesseren. En het is sinds lang gevolgd gewoonte, zulke „gevallen“ binnen het raam van een artikel te behandelen.

De eerste kwestie is van algemeenen aard.

In den loop van dit jaar verscheen een nieuwe uitgave van een boek, dat uit de vorige eeuw dateert en in inhoud en vorm beide de karaktertrekken draagt van zijn tijd, het bekende „De Schaapherder“, van J. F. Oltmans. Men herinnert zich wellicht, dat men het jaren geleden uit grootvaders kast heeft opgediept en toen met belangstelling heeft gelezen, maar — en dat is de vraag, die gesteld werd — heeft nu zoo'n typisch 19e eeuwisch boek nog waarde voor onzen in ieder opzicht veranderden tijd en is er nog wel ratio voor een nieuwe uitgave? Zullen, kunnen we onzen jongeren dit boek ter lezing geven, dat in onze jeugd al oud was?

Deze alleszins begrijpelijke vraag heb ik reeds eerder te beantwoorden gekregen: in de „Lectuurgids“ van Mei 1930 schreef ik daarover een artikel. Blijkbaar heeft de vrager dit niet bij de hand; daarom volg hier, voorzover het op de thans gestelde vraag antwoord geeft.

..... De vraag, of voor zulk een uitgave belangstelling te verwachten valt, hangt samen met de kwestie of Oltmans' werk al dan niet op zichzelf van betekenis is en of „De Schaapherder“, voornamelijk bestanddeel van dat werk, eigenschappen van betekenis heeft.

Jan Frederik Oltmans is, naar men weet, een auteur uit het midden der vorige eeuw. Hij werd geboren in 1806, woonde 't grootste deel van zijn leven in Amsterdam, waar hij eerst bij zijn vader op het kantoor was en later zich uitsluitend bezig hield met geschiedkundige studie en schrijverswerk (o.a. was hij een tijdlang medewerker aan Potgieters Gids), tot zijn zwakke gezondheid hem noopte naar een Geldersch dorpje te verhuizen (Steenderen). Daar overleed hij in 1854. De tijd van zijn arbeid valt dus samen met dien van het liberalistisch chauvinisme en den opbloei der romantiek. De historische roman, die als literaire kunstvorm uit deze tijdrichtingen resulteert, is dan ook zijn genre en het werk van den Engelschen romanticus Walter Scott, den vader van den historischen roman, zijn voorbeeld. Hij staat — eerste factor van literaire betekenis — met zijn geschriften dus geheel in den geest van zijn tijd en — tweede element van waardij — hij brengt in die geschriften de eigenschappen van het soort tot hun volle ontplooiing.

De historische roman is een roman, die historische stof bewerkt, vordert dus kennis van en inzicht in het historisch gebeuren. En dat nu is de op den voorgrond tredende kwaliteit van Oltmans' werk: die kennis en dat inzicht vertoont het in hooge mate. Hij bestudeerde de stof, die hij wenschte te behandelen met groote nauwgezetheid en zocht zich door allerlei archeologische onderzoekingen een juist indruk te vormen van den tijd en de omgeving, waarin zijn verhalen spelen.

Deze historische zuiverheid zet een zeker stempel op het werk. Beschrijving van menschen, toestanden, landschappen, volksgebruiken, voorwerpen neemt er een heel groote plaats in; er is, gelijk Prof. de Winkel het uitdrukt een „naast pijnlijk streven naar waarheid“ in de mededeeling van feiten en dingen. Uiteraard stelt dit zekere eischen aan den lezer: belangstelling wordt van hem gevorderd en historische zin, een begrip, dat voor den auteur ook de kleine trekken van het historische beeld belangrijk zijn als: het typeeren van kleederdrachten, van huiselijke gewoonten, van stedelijke en gewestelijke verhoudingen. Een vluchtige lezer, iemand, die zich alleen interesseert voor het actieve van 't verhaal, zal daarom Oltmans' werk ietwat langdradig noemen. 't Zelfde bezwaar, dat men aanvoert tegen de romans van Mevr. Bosboom-Toussaint spreekt men dan uit tegen de boeken van Oltmans. Maar zoo goed als die historische nauwkeurigheid de blijvende verdienste is van Mevr. Bosbooms werk, zoo is ze ook een belangrijk element van de waardij, die Oltmans' romans hebben, een element, dat deze boven die van Van Lennep doet stellen.

Zoo als vanzelf komende tot een naast elkaar plaatsen van de literatuur van Mevr. Bosboom, Oltmans en Van Lennep, wijzen we nog op een tweeden trek, dien Oltmans met Mevr. Bosboom (zijn meerdere als kunstenaar overigens) gemeen heeft: als zij tracht bij de karakters van zijn personen te analyseeren: figuren als die van Maria, de dochter van den wapensmid uit „De Schaapherder“, of van Frank, van Schaffelaar's edelen vriend, van Jan van Schaffelaar zelf en van zijn duivelschen tegenstander Perrol worden niet alleen beschreven, maar ook psychologisch beschouwd. En dit psychologisch ontleden verklaart de houding van iemand als de heks uit de Hunnenschans, of den zonderlingen schaapherder zelf. Ook deze eigenschap brengt weer mee een trager verloop van de handeling en leidt dan weer bij sommigen tot het verwijt van langdradigheid. Maar ze is juist als bij Mevr. Bosboom, (die psychologie bij uitnemendheid was en ook in dezen weer boven Oltmans uitreikt) weer factor van de betekenis, die het werk heeft, ook nu nog, of beter, juist nu, juist in onzen tijd, die de

psychologische analyse als element in een boek vooropgesteld wil zien. Van Lennep, die het in vlotheid van vertelling van Oltmans zeker wint, is in zijn karaktertekening en persoonsontleding diens mindere. Oltmans mist het geestige, het sprankelende, het onderhoudende van Van Lennep, maar literair gezien staat hij bij dezen stellig niet ten achter.

Als de andere zijde van den historischen roman der midden 19e eeuwse jaren is er zijn romantiek. Die romantiek is het karakteristieke van Walter Scott's romans en ze is, in navolging daarvan, want de invloed van Scott op Oltmans is heel groot geweest, ook een der kenmerkende eigenschappen van Oltmans' boeken. In „De Schaapherder“ is ze wel op haar sterkst aanwezig. Daar openbaart ze zich ook in haar verschillende gedaanten: in de figuren van den Schaapherder en van de heks in haar trek tot geheimzinnigheid en wild-fantastische grilligheid; in de figuur van Perrol met de roode hand in haar Byronaansch accentueeren van het donkere in de menschenziel; in Maria in haar idealiseeren van de hoogstaande vrouwenfiguur. En nu is het die romantiek, die aan Oltmans' boeken — en met name aan „De Schaapherder“ — de bekoring als lectuur geeft. Met spanning volgt men al de gemene handelingen en duivelsche list van Perrol; de heks en Ralph, de schaapherder, oefenen een geheimzinnige aantrekkingskracht uit, zoo vaak zij ten tooneele verschijnen en altijd onmiddellijk de leiding der gebeurtenissen hebben; groote en warme sympathie groeit, naarmate men verder leest, voor Maria, die gaandeweg bij den lezer voorwerp wordt van een echt romantische vereering; men bewondert en geniet van een ridderlijke figuur als Jan van Schaffelaar, van een edel mensch als den jongen Frank en de tragiek van heider leven legt tusschen hen en den lezer een hechten band.

En dat is het nu, wat Oltmans' boeken (want ook „Het Slot Loevestein“ mag in dit verband worden genoemd) in onzen tijd nog hun plaats geeft: die eigenaardige verbanding van historie en romantiek, dat idealiseeren enerzijds, dat fel en hartstochtelijk doen verachten aan den anderen kant. Want al is er ook nog zooveel veranderd en al is de mensch van tegenwoordig nog zoo ver afgeraakt van de romantiek van zijn grootouders, diep in zijn ziel heeft hij toch altijd nog behoefte aan het romantische, behoefte aan helden en heldenvereering. Onwezenlijke tegenstellingen als Maria en Perrol worden juist in hun antithese gewaardeerd: de groote zielereinhoud van de eerste en de ongevenaarde brutoheid van den laatste vormen een altijd weer aantrekkelijk contrast, juist omdat Oltmans met lijnen zin voor compositie, ze telkens tegen over elkaar weet te doen uitkomen. En mannen als van Schaffelaar en Frank, die men in het nuchtere leven van allen dag niet kent, wil men in zijn lectuur immer gaarne ontmoeten. Het gelooven in hun werkelijkheid, dat Oltmans' geslacht hen deed bewonderen, moge verdwenen zijn, als boekfiguren hebben ze een glans, die ook op den modernen mensch zijn bekoring uitoefent.

Kan dus de nieuwe uitgave van „De Schaapherder“ nog belangstelling vinden? Ongetwijfeld. Op een andere manier dan vroeger misschien, maar zeker zullen velen er ook nu nog van genieten. En ook is die uitgave uit het oogpunt van betekenis voldoende gemotiveerd. Want Oltmans, hij moge dan, vooral in zijn latere werk, te weinig zelfstandig zijn, is zeker niet een van de minsten onder de historische-romanschrijvers der 19de eeuw en bezat de eigenschappen, die den goeden auteur noodig zijn.

Evengoed als vroeger, zullen ook nu nog vele lezers, ook jongeren ('t is echter géén kinderlectuur) avonden lang in de lectuur van „De Schaapherder“ verloren zitten.....

De tweede vraag, die voor beantwoording in dezen vorm in aanmerking komt, is een informatie naar „diervverhalen in den modernen stijl“. Wanneer met deze qualificatie bedoeld wordt beschrijving van dierenleven op grond van bestudering van de dieren en hun gewoonten, kan ik wellicht den vrager helpen.

Hij zoekt dan allereerst in de boeken van den Amerikaanschen schrijver William J. Long, in Nederlandsche vertaling (van Cilia Stoffel) uitgegeven door W. L. en J. Brusse's U.M., Rotterdam. Boven de bekende soortgelijke boeken van Jack London en O. Curwood, munten deze uit door psychologische analyse en de op zorgvolle waarneming berustende weergave van het dierenleven. En met de genoemde diervverhalen hebben ze gemeen, dat ze geen beschrijvingen zonder meer zijn, maar eigenlijk alle romans, door vaak rijke romantische elementen en boeienden verhaalvorm. Men kan uit de navolgende titels zijn keuze doen: Dierenleven in de Wildernis, Kijkjes in het dierenleven, Het Boschvolkje, Op eenzame zwerftochten, Boschgeheimen, Een broertje van den heer, Op heren uit, Zonder geweer op jacht, De grize wolf, Langs dierenpaden in het hooie Noorden, Thuis in de wildernis, Het vroolijke boschtooneel, Heel het bosch speelt mee, Moeder Natuur, Een studie over leven en dood der dieren, Leven en sterven der dieren in de wildernis.

Verder zijn er de diervverhalen van Hermann Löns, den Duitschen schrijver, uitgegeven in Nederlandsche vertaling door A. G. Schoonderbeek, Laren. Ook in deze boeken vindt men frissche, vlot-vertelde diervverhalen „in den modernen stijl“, misschien wat realistischer van tekening dan bij Long, maar met evenveel liefde en even getrouwe waarneming der werkelijkheid beschreven. We noemen: Mummelman, Op de Bergwei, De kraaienhut, De Wulpen roepen, Heidevolk.

Dan wijzen we op de authentiek Nederlandsche boeken van Heijmans en Thijssen (uitgave Versluis, Amsterdam) waarvan „In sloot en plas“,

„Van Vlinders, Bloemen en Vogels“, „Door het rietland“, zeer bekende proeven zijn, vooral als jeugdlektuur zeer aanbevelenswaard. Voorts op de heel goede boeken van H. E. Kuyman (uitgave W. L. en J. Brusse's U. M., Rotterdam), verhalen in den trant van William Long: Snelvoet, de schrik der Veluwe; Snelwiek, de Edelvalk; Avonturen van Scherpoog, het Koolmeesje; Bontje, de Bergeend; Roofgaw, de sluwe Ulk.

Ook verdient aanbeveling het door André Schilling uit het Duitsch vertaalde boek „Met flitslicht en luik“.

Heel deze dierv-literatuur is een belangrijke vorm van moderne literaire kunst (de boeken van Heijmans en Thijssen alleen zijn wat ouder) en vormt voor onze jongeren zeer geschikte lectuur.

Een derde vraag kan ik beantwoorden met een simpele verwijzing. Een lezer zoekt eenige beschouwing over de boeken van A. M. de Jong, Meryntje Gijzen Jeugd.

Hij leze dan: Dr P. Stegenga, De kinderziel, God en het leven (uitg. J. M. Bredée, Rotterdam) of Dr C. Tazelaar, „A. M. de Jongs Meryntje Gijzen cyclus“. (Uitg. U.M. „Holland“, Amsterdam.)

De overige vragen beantwoord ik gaarne in een volgend artikel.

C. T.

UIT DE BUITENLANDSCHE KERKEN

Persstemmen.

Zwemer.

Vertelden we in een andere rubriek onlangs het een en ander over Prof. Dr S. Zwemer, „Onze Toekomst“ geeft interessante bijzonderheden over deze merkwaardige persoonlijkheid. Wij willen ze onzen lezers niet onthouden.

Onder ons Gereformeerd volk, onder onze landgenooten, onder de vrienden van Zending en scholen heeft de naam Zwemer een goeden klank. Nooit zal wel buiten de pastorie en zelfs niet van de meesten, die daar binnen woonden het benijdenswaardig geheim bekend worden van die dorpspastorie, van waar uit de zalige dominee A. Zwemer en zijne gade een vijftal kinderen in Gods koninkrijk uitzonden met 'n buitengewoon gezegende zending. Ze groeiden op als lustige knapen en als 't temet wat te hevig liep, riep de verstandige vader uit het venster van zijn kamer: „Jongens, appel rapen“. Dat deden ze dan en een hunner noemde het later „de overheersende kracht eener nieuwe bezieling“. Wat geest toch dreef hen aan, dat deze zendingen werden: James, Frederick, Pieter, Samuel, Nelly? James onvermoeid in zijn geheel eigenaardigen arbeid om kerk en scholen te bouwen, de man, die het geloof had en den moed om duizenden te verzamelen voor de belangen van hooger onderwijs en daarin met bovennatuurlijke inspanning ten einde toe volhardde als hem ook letterlijk maar de helft van zichzelf was overgebleven. Frederick, die zich met vroolijke toewijding den eere naam gaf en verwierf om Gods jachthond, canis domini, te heeten over de prairies van Dakota, om in het midden zijner jaren den strijd te eindigen. Pieter, die voor een troepje slavenjongens zich opofferde en de Abel werd der Arabische zending, vanwaar hij stervende zichzelf naar Amerika terugleepte, om eindelijk door een Katholiek broederpriester liefderijk in een Lutherisch hospitaal te worden bezorgd. Nelly, een Christelijke onderwijzeres, voor veertig of vijftig jaar van eigen volk en verre heidenen. En dan staat daar van al die zonen Samuel, kind van verhoord gebed en bijzonder van jongsaf gewijd. We noemen hem zonder geforceerde jofpraak gemakkelijk den Grooten Zwemer. In hem zijn wel al de edele eigenschappen van zijn geslacht het krachtigst openbaar geworden. We zouden wel kunnen zeggen, dat die broeders hem een bijzonder erfdeel hebben nagelaten, opdat hij de Zwemer-taak, zoovele jaren na hun heengaan, zoude voortzetten.

Samuel Zwemer kwam en sprak en overwon weer in Sioux County en andere oorden. Voor ons persoonlijk was het dertig jaar sedert wij voor 't eerst en tot ditmaal voor het laatst zijn bezieland woord hoorden. Hij was jong en wij nog jonger. Het mag toen meesters zijne tweede terugkeer geweest zijn uit toen vooral zoo letterlijk Arabia Deserta. Voor ons, voor duizenden, was het eene gebeurtenis om Zender. Zwemer te hooren. Zijne soepele gestalte vol veerkracht, zijn schitterende geest en Zwemer's welsprekendheid, zijne toewijding aan dat werk grepen de scharen. Dat was de „dag zijner heilkracht“, zooals hij daar verscheen in zijn „dageraad en de dauw zijner jeugd“. Zooals Zwemer toen sprak spreekt hij nu nimmer meer. De eenzaamheid der woestijn en de nabijheid Gods was op hem gevallen. Hij was, als eens een Paulus, henen gegaan naar Arabië. Elk mensch met eene jonge zending denkt met dankbaarheid terug naar die onvergetelijke jaren, toen hij steeds zichzelf overtrof.

Want Zwemer moest meer worden dan een jonge enthousiast, die als een Peter de Hermit, meesleepte tot een beteren kruistocht tegen de Halve Maan naar Arabië. In die dagen stonden jongelingen op, die hem gevolgd zijn, volgen moesten. Zwemer moest een stantsman worden in die onmetelijke onbegrepen wereld van den Islam. Hij moest schrijven met autoriteit, tot dat zijn werk stond in de bibliotheken van Universiteiten, waar men meer wilde weten van Arabië en de Mahomedanen in „die wieg van Islam“ gebakerd en verspreid over heel Afrika en heel Azië. Zwemer moest een vraagbaak en een raadsman worden. En